

Izvorni znanstveni rad
UDK 323.226 G. Stubica "1920"(091)(497.5)
Primljeno 2020-07-11
Prihvaćeno za tisak 2020-09-01

GORNJOSTUBIČKI SLUČAJ CIGLAR I ŽUKINA U KONTEKSTU SELJAČKE POBUNE ZBOG ŽIGOSANJA STOKE 1920. GODINE

Saša Vuković, Zagreb

Sažetak

U ovom članku autor se bavi uzrocima i posljedicama napada na gornjostubičke državne službenike i trgovce Ciglar i Žukina za trajanja seljačkih nemira zbog žigosanja stoke 1920. godine. U tu svrhu spomenuta je pobuna, s naglaskom na područje kotara Donja Stubica, iskorištena kao kontekst opisivanih zbivanja, odnosno pomoćno sredstvo u objašnjavanju opisanih postupaka. Uporabom arhivskog materijala, sastavljenog za potrebe žalbe oštećenih zbog izostanka dodjele obećane odštete 1923. godine, te povlačenjem paralela sa sličnim situacijama u drugim mjestima sjeverozapadne Hrvatske, autor dolazi do zaključka o višeslojnosti uzroka napada na kućanstva Ciglar i Žukina - od razloga općeg nezadovoljstva društvenom situacijom sve do akumulirane netrpeljivosti prema lokalnim predstavnicima nove vlasti. Također, naglasak je stavljen i na nepodudaranje između samoreprezentacije oštećenika u pismima beogradskim organima vlasti i stvarne situacije na području njihovog djelovanja.

Ključne riječi: seljačka pobuna 1920., Gornja Stubica; Ciglar, Žukina; Kraljevstvo SHS; žigosanje stoke, društveni nemiri

1. UVOD

Prvi svjetski rat i neposredno poraće rezultirali su izrazito nepovoljnim ekonomskim i socijalnim prilikama na hrvatskome selu.

Ratujući četiri godine na raznim bojišnicama, hrvatski se seljak radikalizirao te je izgubio povjerenje u svjetovne i duhovne autoritete, a povratak na

osiromašena i zapuštena imanja, popraćen općom nestašicom i skupoćom životnih potrepština, dodatno je pridonio njegovom buntovništvu. Međutim, glavni uzrok seljačkog nezadovoljstva, koje se manifestiralo u povlačenjima u zeleni kadar i socijalnim nemirima već od 1917. godine, bilo je agrarno pitanje, odnosno neadekvatno provođenje obećane agrarne reforme, uslijed čega su krajem rata izbile nove pobune i započela spontana preraspodjela zemlje, spriječena intervencijom pobjedničke srbijanske vojske u studenom 1918. godine.¹ U takvim je uvjetima 1. prosinca iste godine proglašeno ujedinjenje u novo Kraljevstvo SHS, u kojem je seljaštvo sačinjavalo dvotrećinsku većinu stanovništva.² Pored golemih političkih podjela i međusobne neujednačenosti donedavno zaraćenih zapadnih i istočnih krajeva zemlje, nova je država na samom svom početku stoga suočena s brojnim poteškoćama na društvenom i gospodarskom planu, postavši usto i sama direktnim uzrokom nekih od njih. Svemu su pogodovali i nesređeni politički uvjeti u prijelaznom razdoblju od ujedinjenja do donošenja Vidovdanskoga ustava (1918. – 1921.), što je otvorilo mogućnosti za razne oblike zloporabe ovlasti i političke represije.³

Sve nabrojano generiralo je golemu količinu nezadovoljstva među seljacima sjeverozapadne Hrvatske za čiju se nasilnu eskalaciju čekao samo povoljan povod.⁴ On je stigao krajem kolovoza 1920. godine donošenjem odredbe o potrebi vojnog žigosanja stoke i dopreme kola s konjima na vojne vježbe. Velika seljačka pobuna koja je potom izbila u jugoslavenskoj je i hrvatskoj historiografiji višestruko obrađivana te će u ovome članku poslužiti samo kao širi kontekst promatranom događaju. Namjera je ovoga članka, naime, putem kritičke analize arhivskoga materijala sastavljenoga povodom tužbe zbog razaranja i pljačke imovine gornjostubičkih državnih službenika i trgovaca Ivana i Dragutina Ciglara te Jurja Žukine iz 1923. godine, pokazati neposredne i posredne posljedice seljačkih nemira ne na same seljake kao glavne protagoniste, već upravo na one protiv kojih su se pobunili. Pritom je konkretni cilj istraživanja doći

¹ Mira Kolar-Dimitrijević, „Seljački nemiri na području sjeverozapadne Hrvatske u jesen 1920. godine“, *Kaj* 17/1 (1984): 26; Bosiljka Janjatović, *Politički teror u Hrvatskoj 1918. – 1935.* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest: Dom i svijet, 2002), 102.

² Bosiljka Janjatović, „Izveštaj bana Matka Laginje o pobuni seljaka u sjeverozapadnoj Hrvatskoj“, *Časopis za suvremenu povijest* 24/1 (1992): 258.

³ Janjatović, *Politički teror u Hrvatskoj*, 101; Janjatović, „Represija spram hrvatskih seljaka 1918. – 1921.“, *Časopis za suvremenu povijest* 25/1 (1993): 29.

⁴ Iako suvremena hrvatska historiografija nastoji ovaj događaj uklopiti u širi narativ o otporu hrvatskog naroda nacionalnoj, ekonomskoj i kulturnoj podređenosti hrvatskih zemalja u uvjetima uspostave velikosrpskog centralizma, pitanje uključenosti i upućenosti onodobnih seljaka u spomenute naknadno promatrane šire procese i granicama njihove stvarne motivacije ostaje temom za buduće rasprave.

do odgovora na pitanja o uzrocima seljačkog neprijateljstva prema navedenim službenicima, kao i na pitanja o načinima manifestiranja tog neprijateljstva te posljedicama viđenima iz perspektive spomenutih oštećenika i relevantnih državnih organa.

Uz spomenutu dokumentaciju vezanu uz slučaj Ciglar i Žukina, sastavljenu od prosvjednih pisama raznim državnim institucijama u Zagrebu i Beogradu, policijskih spisa o pretpostavljenom tijeku pobune i procjena o razmjerima počinjene štete te medicinskih svjedodžbi o zdravstvenom stanju oštećenika⁵, pri pisanju ovog teksta bit će korišteni i izvještaj bana Laginje o uzrocima i tijeku seljačkih nemira u trima kajkavskim županijama sastavljen neposredno nakon njihovog smirivanja⁶ te izvještaj Predstojništva Kraljevske kotarske oblasti u Donjoj Stubici o događajima na području dviju stubičkih općina.⁷

2. SELJAČKA POBUNA 1920. GODINE – UZROCI I KRATAK PREGLED

Kao što je spomenuto u uvodnom dijelu, najdetaljniji izvorni spis o uzrocima seljačkog nezadovoljstva uoči izbijanja pobune 1920. godine izvještaj je hrvatskog bana dr. Matka Laginje sastavljen temeljem dopisa velikih župana Bjelovarsko-križevačke, Zagrebačke i Varaždinske županije, a upućen vladi u Beogradu 24. rujna iste godine. U kombinaciji s ostalim izvorima podataka, ovaj tekst omogućuje uvid u izuzetno nepovoljne prilike hrvatskog sela i uzroke pretvaranja seljačkog nezadovoljstva u otvoreno oružano suprotstavljanje vlastima. Prije svega, zbog nedostatka obrazovanih kadrova dostatnih za njihovu zamjenu i promjene političke lojalnosti, u bivšim austrougarskim krajevima na svojim je mjestima ostala većina domaćih službenika, diskreditiranih u očima seljaka tijekom ratnih rekvizicija.⁸ Uz to, skora konverzija kruna u dinare, učinjena po vrlo nepovoljnom tečaju, postala je dodatnim uzrokom siromašenja, a popraćena povećanjem poreznih davanja i neizvršenjem obećanja o ukidanju državnog monopola na dodatne prihode seljačke ekonomije, poput sadnje duhana, prijetila je potpunim financijskim uništenjem seljaštva. Pored navedenog, ban veliku pažnju pridaje i utjecaju političke agitacije provedene uoči skorih izbora za Ustavotvornu skupštinu koja je također pridonijela podizanju tenzija na selu.⁹

⁵ Hrvatski državni arhiv (dalje: HR-HDA) - 1352, Pobune, štrajkovi i pokreti radnika i seljaka (Grupa V) (dalje: Pobune), kut. 9, 404.

⁶ Isto 387, „Izvještaj bana Matka Laginje, 24. rujna 1920.“

⁷ Isto 394, „Izvještaj o nemirima u kotaru Stubica Donja, 11. rujna 1920.“

⁸ Kolar-Dimitrijević, „Seljački nemiri na području sjeverozapadne Hrvatske“, 27.

⁹ HR-HDA-1352, Pobune, kut. 9, 387, „Izvještaj bana Matka Laginje, 24. rujna 1920.“

Posebnu skupinu činili su problemi vojne tematike. Ponašajući se kao okupacijska sila od samoga početka, srbijanska je vojska 1919. godine na čitavo područje Kraljevstva SHS protekla svoje zakone. Time je započelo razdoblje slanja hrvatskih regruta, prisilno mobiliziranih pod prijetnjom uzimanja članova njihovih obitelji za taoce, u udaljena pogranična područja još uvijek obuhvaćena borbama s albanskim pobunjenicima, provođenja vojnih vježbi čak i nakon četiri godine provedene u aktivnoj vojnoj službi te povratka batinanja kao nasilne i, unatoč zakonskoj zabrani 1919. godine, potpuno proizvoljno primjenjivane prakse kažnjavanja. Uslijed takvog se postupanja ponovno javio zeleni kadar, a žandarsko je nasilje postalo svakodnevnom pojavom u hrvatskim selima.¹⁰ U tom je kontekstu u kolovozu 1920. godine započela provedba odluke vojnog zapovjedništva¹¹ o žigosanju i popisivanju stoke za eventualne potrebe vojne komore te pozivanju seljaka s konjskim zapregama na dvomjesečne vojne vježbe u jeku najvećih poljodjelskih radova.¹² Budući da su na seljačku zabrinutost (potaknutu još uvijek svježim kolektivnim sjećanjem na ratne rekvizicije) zbog glasina o žigosanju stoke kao dijelu pripreme za njezino oduzimanje, pa čak i odvođenje u Srbiju, kao i zbog nadoknade potencijalne štete i gubitka tržišne vrijednosti stoke žigom označene kao neprimjerene za vojne potrebe - umjesto objašnjenja uslijedile prijetnje oficira zaduženih za provedbu postupka¹³ i nova količina žandarskog nasilja - započeo je spontani proces seljačkog otpora koji je u samo nekoliko dana prerastao u otvorenu pobunu obuhvativši na svom vrhuncu 25 sela u tri županije i rezultirajući s više od 25 poginulih i stotinama ozlijeđenih, uhićenih i osuđenih na dugogodišnje zatvorske kazne.¹⁴

Kao početak pobune moguće je označiti događaje u okolici Grubišnog Polja krajem kolovoza i početkom rujna.¹⁵ Iako je u određenim mjestima bilo iznimaka ovisno o lokalnim prilikama, uobičajeni je tijekom izbijanja otvorenog revolta moguće prikazati u nekoliko temeljnih koraka. Nakon odbijanja pokoravanja naredbama o dopremi stoke na dogovoreno mjesto, uslijedio bi dolazak žandara u selo te bi naposljetku verbalni sukobi s njima prerastali u fizičke. Time je

¹⁰ Ivo Banac, *Nacionalno pitanje u Jugoslaviji: porijeklo, povijest, politika* (Zagreb: Globus, 1988), 203-205; Janjatović, *Politički teror u Hrvatskoj*, 103-104.

¹¹ Naredba vojnog ministra br. 4980 od 29. lipnja 1920. godine; Kolar-Dimitrijević, „Seljački nemiri na području sjeverozapadne Hrvatske“, 21.

¹² Janjatović, „Represija spram hrvatskih seljaka“, 38.

¹³ Literatura ističe primjer majora Ilića u Ivanovom Selu kod Grubišnog Polja koji je tijekom žigosanja blaga 23. kolovoza okupljenim seljacima prijetio uništenjem sela i deportiranjem u Albaniju; Kolar-Dimitrijević, „Seljački nemiri na području sjeverozapadne Hrvatske“, 19.

¹⁴ Isto 20; Janjatović, „Represija spram hrvatskih seljaka“, 39.

¹⁵ Riječ je o događajima u Ivanovom Selu 23. kolovoza i Velikom Grđevcu 2. rujna 1920. godine; Kolar-Dimitrijević, „Seljački nemiri na području sjeverozapadne Hrvatske“, 19-20.

započinjao proces okupljanja seljaka naoružanih puškama i poljodjelskim alatka-
ma u središtu sela, što je obično rezultiralo napadima na žandarmerijske postaje
i općinske ili kotarske zgrade te spaljivanjem dokumentacije o kolima i konjima,
ali i poreznim dugovanjima i ostalim seljačkim obvezama. Naravno, u takvim
prilikama neizbježno je dolazilo i do uništavanja ostalih predmeta u spomenutim
prostorima te pljačke privatne i državne imovine.¹⁶ Također, kako bi spriječili
slanje poziva za pojačanje, seljaci su prije napada redovito prekidali telefonsko-
brzojavne veze.¹⁷

Tijekom napada na državne prostorije na meti pobunjenika našli su se i
portreti kralja Petra I. i regenta Aleksandra Karađorđevića.¹⁸ Govoreći o tim
simbolima političke vlasti, potrebno je spomenuti i sudjelovanje HPSS-a u pri-
premi i provođenju bune. Iako ne postoje konkretni podatci o podršci vodstva
stranke seljačkim nemirima i planiranju njezinog tijeka¹⁹, stranačka je glasnička
služba odigrala važnu ulogu u širenju vijesti o pobunama među udaljenim se-
lima, a kao predvodnici pobunjenika u pojedinim su mjestima tijekom gušenja
pobune uhićeni i istaknuti pripadnici stranke.²⁰ Uz to, moguće je primijetiti
kako se područje izbijanja pobune uvelike poklapa upravo s područjem najveće
stranačke razgranatosti HPSS-a.²¹ Također, posebice s obzirom na povremeno
otvoreno spominjanje revolucije, kao i širenje lažnih vijesti o potpori mađarskih
boljševika, unatoč izostanku otvorenog djelovanja njezinih pobornika, moguće
je pretpostaviti i određeni utjecaj komunističke ideologije na pobunjene mase.²²
U svakom slučaju, pobuna je, osim političkog, poprimila i socijalni karakter
pa su zabilježeni i napadi na trgovine i kuće bogatijih stanovnika pobunjenih
mjestâ, kao i pozivi na cjelokupno uništenje „gospode“²³, uslijed čega je došlo i

¹⁶ Isto 20; 22.

¹⁷ Potaknuta glasinama o odvođenju uhićenoga Stjepana Radića vlakom u Beograd i omogućena
pogodnim šumovitim terenom, u okolici Lekenika izvršena je i djelomična destrukcija željezničke
pruge; Banac, *Nacionalno pitanje u Jugoslaviji*, 207.

¹⁸ Izvještaj bana Laginje bilježi uništavanje vladarskih portreta u Severinu, Velikoj Pisanici i
Križu; HR-HDA-1352, Pobune, kut. 9, 387, „Izvještaj bana Matka Laginje, 24. rujna 1920.“

¹⁹ U vrijeme izbijanja pobune Stjepan Radić, i inače sklon pacifističkom djelovanju, nalazio se u
zatvoru, što je postalo još jednim od elemenata seljačkog nezadovoljstva; Banac, *Nacionalno pitanje
u Jugoslaviji*, 212.

²⁰ Među uhićenim HPSS-ovcima svojim su se stranačkim položajima isticali Filip Lakuš iz
Križa i Stjepan Uroić iz Kutine; Isto 209.

²¹ Isto 203; HR-HDA-1352, Pobune, kut. 9, 387, „Izvještaj bana Matka Laginje, 24. rujna 1920.“

²² Komunistička je agitacija na selu znatno oslabjela već nakon propasti Sovjetske Republike
Mađarske u ljetu 1919. godine; Janjatović, „Represija spram hrvatskih seljaka“, 33.

²³ „Dolje sa gospodom, zatucimo ih sve, došal im je sudnji dan!“; Kolar-Dimitrijević, „Seljački
nemiri na području sjeverozapadne Hrvatske“, 22.

do ponekih iznimno brutalnih ispada, poput hladnokrvnog smaknuća kotarskog predstojnika Špilera u Svetom Ivanu Zelini ili prisiljavanja župnika na bosonogo plesanje po polomljenom staklu u Kašini.²⁴ Napokon, u određenim su mjestima, o čemu će više riječi biti u nastavku teksta, nemiri poprimili i određene nacionalne, odnosno protusrpske karakteristike.²⁵

Iako je, nakon intervencije bana Laginje kod središnjih vlasti u Beogradu, žigosanje stoke obustavljeno već 4. rujna, pobuna se nastavila širiti sjeverozapadnom Hrvatskom još nekoliko dana, pokazujući time da žigosanje stoke nije njezin temeljni uzrok, već samo povod, sve dok naposljetku nije krvavo ugušena uslijed suočenosti brojnijih, ali i slabije naoružanih pobunjenika s opremljenijim i za borbu spremnijim žandarima i vojnim snagama, na čiju je stranu inicijativa prešla već 8. rujna.²⁶ Potom je uslijedio novi niz represija na selu, zbog kojeg su u Privremenome narodnom predstavništvu kasnije imenovane i posebne komisije za istraživanje nasilja koje, međutim, nisu dale većih rezultata od premještanja nekolicine najnasilnijih žandara u druge krajeve ili službe.²⁷

3. SELJAČKA POBUNA U KOTARU DONJA STUBICA

Budući da je poslužila kao kontekst stradavanju općinskih službenika Ciglara i trgovca Žukine, tijek pobune u donjostubičkom je kotaru potrebno prikazati na detaljniji način. Događaje u tom kraju moguće je rekonstruirati putem dijela spomenutog izvještaja bana Laginje posvećenog zbivanjima u zagorskim dijelovima Zagrebačke županije²⁸ i pomoću izvještaja Predstojništva kotarske oblasti u Donjoj Stubici o nemirima na području Gornje i Donje Stubice upućenog velikom županu spomenute županije 11. rujna.²⁹ Prema promatranim dokumentima, čini se kako se pobuna u stubičko područje prelila iz susjednih kotareva pod utjecajem glasina, ali i navodnih političkih poticaja s radićevske i komunističke strane. Takav se slijed događaja dogodio unatoč službeničkim pokušajima smirivanja seljaka detaljnim objašnjavanjem uzroka i stvarnog značenja postupka žigovanja stoke, što je podatak u kojem se vjerojatno prije može nazrijeti pokušaj naknadnog samoopravdanja pred višim instancama vlasti, negoli stvarnog odvijanja događaja. No, bez obzira na povod, narodno je nezadovoljstvo, prema

²⁴ Banac, *Nacionalno pitanje u Jugoslaviji*, 206.

²⁵ Isto 210.

²⁶ Isto 205; Kolar-Dimitrijević, „Seljački nemiri na području sjeverozapadne Hrvatske“, 21.

²⁷ Janjatović, „Represija spram hrvatskih seljaka“, 40; Janjatović, *Politički teror u Hrvatskoj*, 103.

²⁸ HR-HDA-1352, Pobune, kut. 9, 387, „Izvještaj bana Matka Laginje, 24. rujna 1920.“

²⁹ Isto 394, „Izvještaj o nemirima u kotaru Stubica Donja, 11. rujna 1920.“

izvještajima, uskoro prešlo u pljačku te se na djelu pokazao „niski instinkt, naročito pohlepa, otimanja i razaranja željne mase“.³⁰

U Donjoj Stubici nemiri su započeli 8. rujna dolaskom hodočasnika iz obližnjega marijanskog svetišta Marije Bistrice, budući da se tog dana slavio blagdan Male Gospe. Ubrzo nakon donošenja tamo spoznatih novosti o nere-dima i sukobima u okolnim krajevima, prekinute su komunikacijske veze općine s okolicom, da bi nedugo potom pobunjeni seljaci razoružali lokalne žandare i napali općinsko središte te prisilili općinske službenike na uništavanje spornih popisa stoke. Uslijed nastale pomutnje, došlo je do bijega dijela mjesnih ugled-nika, uključujući ljekarnika Raymana i općinskog blagajnika, u Zagreb, da bi potom njihova privatna imovina bila temeljito opljačkana. Slična je sudbina snašla i župnika Penića za kojeg izvještaj bilježi kako je od ranije bio omražen u mjestu zbog „različitih trgovačko-novčanih poslova“ te učitelja Suzaka, stigma-tiziranog zbog navedenih „političkih razloga“.³¹

Do provale u općinsko poglavarstvo i uništavanja dokumentacije, popraćenog pljačkanjem i razaranjem namještaja, istoga je dana došlo i u susjednoj Gornjoj Stubici. U ovom je slučaju o osobama prema kojima je bila usmjerena glavnina seljačke netrpeljivosti poznato nešto više podataka. Naime, dok je mržnja prema trgovcima i lokalnim službenicima Ivanu i Dragutinu Ciglaru i Jurju Žukini, o čijim će uzrocima i posljedicama više biti rečeno u nastavku teksta, bila utemelje-na na stjecanju imetka „ne baš uvijek dopuštenim načinom“ i prelaženjem „mjere slobodne zarade“³², u čemu najvjerojatnije treba vidjeti eufemizam na lihvarenje ili korupciju i slične financijske pothvate tijekom ratnih nestašica, mržnja prema općinskom blagajniku počivala je na činjenici što je bio Srbin, ali i „Ciglarov inti-mus i pouzdanik“.³³ Zanimljivo je da izvještaj spominje i postojanje ranijih dopi-sa o problematičnom ponašanju spomenutih, uključujući i župnika Kovačića, koji je također postao objektom pučke osvete, no koji su nažalost ostali nedostupnima za potrebe ovog članka.³⁴

Unatoč tome što se u predevečernjim satima spremala nova navala na ko-tarsko središte u Donjoj Stubici, kamo su pobjegli i prije spomenuti trgovci, manifestirajući se u okupljanju seljaka u poljima oko mjesta³⁵, zahvaljujući

³⁰ Isto.

³¹ Isto; Isto 387, „Izvještaj bana Matka Laginje, 24. rujna 1920.“

³² Isto 394, „Izvještaj o nemirima u kotaru Stubica Donja, 11. rujna 1920.“

³³ Isto.

³⁴ Isto.

³⁵ Posebno je zanimljiv podatak o okupljanju žena s pripremljenim vrećama za spremanje opljačkanih stvari, dokazujući time da je pljačka jedna od ciljanih, a ne samo usputnih posljedica pobune; Isto.

žandarskoj ustrajnosti u obrani i glasinama o dolasku vojne pomoći, do toga ipak nije došlo. Ujutro sljedećeg dana vojna je pomoć, upućena nakon molbe IV. armijske oblasti već uoči samog izbijanja nereda, posebnim vlakom napokon stigla na stubičko područje te je započela akcija hvatanja glavnih pobunjenika i njihovog razoružavanja.³⁶ Izvještaj Predstojništva završava ponovnim pripisivanjem krivnje za izbijanje kratkotrajne, ali prilično razorne seljačke pobune radićevskoj agitaciji unatoč nedostatku dokaza, no i izražavanjem uvjerenja kako, zahvaljujući karakteru „ovdješnjeg upaljivog doduše, no inače u sebi dobroćudnog življa“ do novih nereda neće doći.³⁷

4. SLUČAJ CIGLAR I ŽUKINA

Dokumentacija o slučaju Ciglar i Žukina sakupljena je uslijed žalbenog postupka vođenog 1923. godine zbog nepodmirenja štete nastale u pobuni tri godine ranije te tako pruža detaljan uvid u posljedice seljačke pobune na primjeru dvaju službeničko-trgovačkih kućanstava pogođenih pljačkom i uništavanjem. Naime, nastojeći uvesti red u nemirno područje sjeverozapadne Hrvatske, Ministarski je savjet 5. studenoga 1920. godine odobrio izdavanje kredita od milijun dinara za podmirivanje šteta nastalih u pobuni, s namjerom kasnijeg vraćanja posuđenog novca putem poreza prikupljenih od seljaka u pobunjenim općinama.³⁸ Međutim, unatoč upornom podnašanju molbi, Ciglari i Žukina pune tri godine nisu uspjeli doći do isplate sudski im odobrenih sredstava te je 8. rujna 1923. godine postupak napokon ušao u zastaru.³⁹ Tim je, dakle, povodom nastao niz prosvjednih pisama raznim razinama vlasti u Zagrebu i Beogradu, popraćenih službenim potvrdama i ostalim dokumentima pomoću kojih je moguće rekonstruirati situaciju u Gornjoj Stubici u rujnu 1920. godine.

Iako im je potrebno pristupiti s oprezom, budući da su pisani s namjerom uvjeravanja institucija vlasti u vlastitu lojalnost kao sredstvom za lakše postizanje namjeravanog cilja, uvodni dijelovi spomenutih dokumenata pružaju vrijedan niz podataka o samopercepciji i samoreprezentaciji Ivana i Dragutina Ciglara te Jurja Žukine, navodeći istovremeno i moguće razloge seljačke netrpeljivosti prema njihovim ličnostima. Međusobno rodbinski povezani, Ivan i Dragutin

³⁶ Isto; Isto 387, „Izvještaj bana Matka Laginje, 24. rujna 1920.“

³⁷ Isto 394, „Izvještaj o nemirima u kotaru Stubica Donja, 11. rujna 1920.“

³⁸ Isto 404, „Pismo Kraljevskom ministarstvu unutrašnjih dela (Odjel za Hrv. i Slav.), 21. kolovoza 1923.“; „Pismo kraljevskom ministru unutrašnjih dela Vujičiću, 25. rujna 1923.“

³⁹ Isto, „Dopis Ministarstva unutarnjih dela Pokrajinskoj upravi Zagreb, 31. kolovoza 1923.“

Ciglar bili su općinski službenici (Ivan općinski načelnik kroz prošlih 35 godina, a Dragutin voditelj lokalne pošte; obojica i trgovci), a njihov tast Juraj Žukina trgovac i zemljoposjednik.⁴⁰ Živeći „u kraju u kojem se rodio Matija Gubec“⁴¹, „u selu Radićevaca“⁴², prema vlastitom su se navođenju, ali i službenim potvrdama Predstojništva Kraljevske kotarske oblasti u Donjoj Stubici izdanima u lipnju 1923. godine, isticali kao „lojalni pristaše narodnog Jedinstva Kraljevine S. H. S.“⁴³ i „borci za jedinstvo“⁴⁴, čemu u prilog ide i činjenica da je Juraj Žukina nakon pobune kao član delegacije sudjelovao i na svadbenim svečanostima Aleksandra Karađorđevića.⁴⁵

Seljačka pobuna u Gornjoj Stubici svu je trojicu zatekla nespremnima. U pismima ministru unutrašnjih poslova, Kraljevskom ministarskom savjetu i njegovom Predsjedništvu te kraljevskom namjesniku posebno se stoga ističe situacija „kada smo uz pucjavu, trubljenje, zvonjenje, viku: ‘Hura!’, ‘Dolje Posrbice!’, ‘Ubijte Posrbice!’ ... jedva si spasili život, pobjegniv bez svega u kaos.“⁴⁶ Iako nazvani „posrbicama“, i sami autori pisama navode kako su ipak porijeklom Hrvati te stoga ovaj naziv treba tumačiti ponajprije u pogrdom, a ne nacionalnom smislu.⁴⁷ Dragutin Ciglar također ističe kako je u tom trenutku u novinama čitao o sudbini koja je snašla spomenutoga kotarskog predstojnika Špilera u Svetom Ivanu Zelini. Njegova je posebna zasluga, uz čiji spomen prilaže i potvrdu Kraljevskog poštansko-brzojavno-telefonskog ureda u Donjoj Stubici⁴⁸, što je – uvidjevši nailazak naoružane mase pobunjenika – pokupio sav državni novac i vrijednosne papire u pošti i uspio pobjeći s njima. Međutim, uslijed toga nije se našao u mogućnosti spasiti i vlastitu imovinu.⁴⁹ U jednakoj su se situaciji našli i Ivan Ciglar i Juraj Žukina, što je uvjetovalo potrebu za kasnijom rasprodajom zemljišta i prodajom obiteljske kuće Ciglarovih te zaduženja od 100.000 dinara

⁴⁰ Isto, „Pismo kraljevskom namjesniku, 28. lipnja 1923.“; „Pismo ministru unutrašnjih dela, 17. travnja 1923.“

⁴¹ Isto, „Pismo Predsedništvu Kraljevskoga ministarskog saveta, 28. kolovoza 1923.“

⁴² Isto, „Pismo Kraljevskom ministarstvu unutrašnjih dela (Odjel za Hrv. i Slav.), 21. kolovoza 1923.“

⁴³ Isto, „Pismo Predsedništvu Kraljevskoga ministarskog saveta, 28. kolovoza 1923.“; „Službeno uvjerenje, 27. lipnja 1923.“

⁴⁴ Isto, „Pismo Predsedništvu Kraljevskoga ministarskog saveta, 28. kolovoza 1923.“

⁴⁵ Isto, „Službeno uvjerenje, 27. lipnja 1923.“

⁴⁶ Isto, „Pismo kraljevskom namjesniku, 28. lipnja 1923.“

⁴⁷ Banac, *Nacionalno pitanje u Jugoslaviji*, 210.

⁴⁸ HR-HDA-1352, Pobune, kut. 9, 404, „Pismo kraljevskom namjesniku, 28. lipnja 1923.“; „Službena potvrda, 27. lipnja 1923.“

⁴⁹ Isto.

zbog stjecanja financijskih sredstava za preživljavanje.⁵⁰

Posljedice pobune na život Ciglarovih i Žukine bile su dvojake. Pored uništenja i pljačke imovine, među kojom se u stanu Jurja Žukine nalazila i fotografija regenta Aleksandra Karadorđevića, a čija je šteta očevidom utvrđena na 1 662 440, odnosno 589 536 kruna, Ivan Ciglar pretrpio je moždani udar, dok je izloženost napetostima pogoršala Dragutinovo već prisutno živčano oboljenje, utječući i na njihove supruge.⁵¹ Uz to, život u Gornjoj Stubici i nakon smirivanja situacije, a posebice nakon proglašenja amnestije za većinu pobunjenika, ostalo je problematičan za napadnute pripadnike njezine lokalne elite. Kao što je spomenuto, unatoč podnošenju molbe za nadoknadu štete i žalbi koje su uslijedile, Pokrajinska uprava u Zagrebu iz nepoznatog je razloga otezala s isplatom⁵², da bi naposljetku, pod pritiskom središnjih vlasti u Beogradu, isplatila tek polovicu iznosa. Budući da je rok za dobivanje sredstava od propisanog kredita u međuvremenu prošao, a privatna tužba protiv gornjostubičke općine činila se riskantnom zbog potencijalne nove seljačke pobune, arhivski materijal ne nudi podatke o daljnjoj sudbini oštećenika.⁵³

5. ZAKLJUČAK

Neredi u stubičkom kraju, koji su svojim izbijanjem zahvatili dvije lokalne obitelji čija je sudbina središnja tema ovoga rada, dio su veće seljačke pobune koja je 1920. godine izbila zbog vojnog žigosanja stoke i popisivanja konjskih zaprega, ali i zbog nezadovoljstva nakupljanog među narodnim masama još od završetka Prvoga svjetskog rata i uspostave nove države. Promatrajući slučaj Ivana i Dragutina Ciglara te Jurja Žukine u tom je kontekstu stoga važno primijetiti i kako pobuna u Gornjoj Stubici, unatoč bitnom položaju koji je zauzimao i taj element seljačkog nezadovoljstva, ipak nije započela u vrijeme samog žigosanja stoke, već na blagdan. Također, pored uobičajenog uništavanja općinskih ureda i u njima pohranjenih popisa seljačkih obveza prema vojsci i državi, uočljivo je kako je stanje nereda i u Gornjoj i u Donjoj Stubici iskorišteno prvenstveno kao prilika

⁵⁰ Isto, „Pismo Predsjedništvu Kraljevskoga ministarskog saveta, 28. kolovoza 1923.“

⁵¹ Isto, „Uredovna potvrda, 19. listopada 1920.“; „Uredovna potvrda, 23. listopada 1920.“; „Zapisnik očevida počinjene štete, 25. rujna 1920.“; „Liječnička svjedodžba, 2. svibnja 1923.“

⁵² U kasnijim kontaktima isticano je nezadovoljstvo odlaskom Ciglarovih u Beograd umjesto rješavanja problema isključivo u Zagrebu, međutim to ne može biti smatrano dostatnim razlogom odugovlačenja, budući da je do njega dolazilo i prije njihovog putovanja u glavni grad; Isto, „Pismo kraljevskom ministru unutrašnjih dela Vujičiću, 20. rujna 1923.“

⁵³ Isto, „Pismo kraljevskom ministru unutrašnjih dela Vujičiću, 25. rujna 1923.“

za osvećivanje svjetovnim i duhovnim javnim ličnostima, zbog čega bi korijene njezinom izbijanju trebalo tražiti i u ranijim razdobljima, a najvjerojatnije u periodu trajanja Prvoga svjetskog rata i srozavanja društvenih struktura kojemu su njegova dugotrajnost i ratni napori pridonijeli. Naravno, primjeri drugih pobunjenih općina pokazuju da bi do pobune u Stubici došlo i bez Ciglarovih i Žukine, no time ipak ne nestaje specifičnost njihovog položaja kao jednog od glavnih objekata manifestiranja netrpeljivosti stubičkih seljaka. Iz podataka dobivenih iz više promatranih i međusobno nadopunjujućih povijesnih izvora, kao i pomoću usporedbe s općom situacijom u pobunjenim krajevima opisanom u literaturi, moguće je donijeti nekoliko zaključaka o vjerojatnim uzrocima takvog razvoja situacije. Kao prvo, spominjanje postojanja izvještaja o problematičnom ponašanju Ciglarovih u gornjostubičkoj općini, kao i spomen stjecanja imetka „ne baš uvijek dopuštenim načinom“ u izvještaju uprave donjostubičke kotarske oblasti, baca sumnju na njihovu samokreiranu sliku o sebi kao lojalnim i savjesnim vršiteljima javnih dužnosti. Tome u prilog ide i spomen intimne povezanosti općinskog blagajnika s njima kao jednog od razloga seljačke netrpeljivosti i prema njemu. Naravno, već je i samo dugogodišnje obavljanje općinskih dužnosti, uključujući i nemirnu 1918. godinu, obilježenu brutalnim gušenjem seljačkih nemira zbog agrarnog pitanja, moguć povod za stjecanje negativnog statusa među pukom tradicionalno nepovjerljivim prema upravljačkim strukturama, a dodatno radikaliziranim i gubitkom povjerenja u autoritete tijekom četverogodišnjeg rata. Pored toga, animozitetu prema Ciglarovima i Žukini u seljačkoj su javnosti, s obzirom na rašireno nezadovoljstvo uvjetima u novoj državi, kao i novom državom samom, svakako pridonijeli i njihovo naglašeno jugoslavenstvo i monarhistička lojalnost, zasvjedočena i postojanjem regentove fotografije u privatnim prostorijama Jurja Žukine, čega su tragovi vidljivi i u navodima o pogrđnom nazivanju Ciglarovih „posrbicama“ u trenutcima napada. Naposljetku, ne treba zanemariti ni pljačku kao jedan od ciljeva tijekom nemira, potvrđen pripremom posebnih vreća za ukradene stvari već i prije samih napada na općinske urede i privatne domove pojedinaca percipiranih kao nepravedno obogaćenih financijskim malverzacijama na račun običnoga puka. Ipak, s obzirom na neuspjeh pobune, posljedice čitavih zbivanja 1920. godine bile su negativne za sve obuhvaćene strane – dok su seljaci završili pod dodatnom represijom žandarskog režima, a Ciglarovi i Žukina uhvaćeni u pravnu borbu za financijsku odštetu, nova južnoslavenska država već je na samom svom početku ozbiljno diskreditirana u hrvatskim krajevima što će, naposljetku, usprkos postojanju lojalnih službenika poput onih obrađenih u ovom radu, dugoročno i u kombinaciji s drugim čimbenicima gledano, dovesti i do njezinog nestanka.

6. POPIS IZVORA I LITERATURE

IZVORI

Hrvatski državni arhiv - 1352, Pobune, štrajkovi i pokreti radnika i seljaka (Grupa V).

LITERATURA

Banac, Ivo. *Nacionalno pitanje u Jugoslaviji: porijeklo, povijest, politika*. Zagreb: Globus, 1988.

Janjatović, Bosiljka. „Izvještaj bana Matka Laginje o pobuni seljaka u sjeverozapadnoj Hrvatskoj“. Časopis za suvremenu povijest 24/1 (1992): 257-292.

Janjatović, Bosiljka. *Politički teror u Hrvatskoj 1918. – 1935*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest: Dom i svijet, 2002.

Janjatović, Bosiljka. „Represija spram hrvatskih seljaka 1918. – 1921.“. Časopis za suvremenu povijest 25/1 (1993): 25-42.

Kolar-Dimitrijević, Mira. „Seljački nemiri na području sjeverozapadne Hrvatske u jesen 1920. godine“. *Kaj* 17/1 (1984): 19-27.

THE GORNJA STUBICA “CIGLAR AND ŽUKINA CASE” IN THE CONTEXT OF THE PEASANT REBELLION AGAINST CATTLE BRANDING IN 1920

By Saša Vuković, Zagreb

Summary

In this article, the author deals with the causes and consequences of the attacks on state officials and merchants Ciglar and Žukina in Gornja Stubica during the peasant riots caused by the branding of cattle in 1920. For this purpose, the mentioned rebellion, with an emphasis on the area of the district of Donja Stubica, is used as a context for the described events, i. e. as a tool in the process of their explanation. Using archival material compiled for the purposes of the victims' complaint due to the delay of promised compensation in 1923, and drawing parallels with similar situations in other places in northwestern Croatia, the author concludes that the causes of the attack of the Ciglar and Žukina families were multifaceted, comprising of general dissatisfaction with the new regime, but also of accumulated intolerance towards its local representatives. Finally, the emphasis is placed on the discrepancy between the self-representation of the injured parties in the letters to the authorities in Belgrade and the real situation in the area of their activities.

Key words: peasant rebellion in 1920, Gornja Stubica, Ciglar, Žukina, Kingdom of SHS, cattle branding, social riots

(Prijevod: autor)